

<https://doi.org/10.32405/2411-1309-2019-22-177-187>

УДК 372.891

ОРГАНІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНО-САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ЛІЦЕЮ ЗАСОБОМ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «ПРИКЛАДНА ЕКОНОМІКА»

Тетяна Назаренко,

доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідуюча відділом навчання географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна,

e-mail: geohim@ukr.net

У статті розглядаються питання організації пізнавально-самостійної роботи учнів ліцею через зміст навчального посібника до курсу за вибором «Прикладна економіка», де сформульовано педагогічну цінність, функціональну значущість, реалізованість наскрізних змістових ліній та відповідність соціальним потребам сучасного суспільства щодо економічних знань. До засадничих форм організації самостійної роботи під час оволодіння змістом курсу за вибором авторка статті відносить колективну, групову, парну та індивідуально-пізнавальну роботи. Пріоритетними методами, що стимулюють самостійну пізнавальну активність учнів ліцею, обрано проблемно-пошукові та дослідницькі. Описано види і форми самостійної роботи учнів ліцею, наведено приклади такої роботи в змісті навчального посібника для курсу за вибором «Прикладна економіка».

Ключові слова: учні ліцею; пізнавально-самостійна робота; курси за вибором; економіка, як навчальний предмет; навчальний посібник; профільний рівень навчання.

Постановка проблеми. Вхідження України до європейського освітнього простору актуалізує проблему впровадження навчання на профільному рівні як одного з етапів реформування освітньої галузі у відповідності до міжнародних стандартів освіти.

Засаднича мета Нової української школи — підтримати сучасне покоління учнів у їх прагненні стати знаючими людьми через систему предметних та ключових компетентностей. Це надасть молодим людям можливість зорієнтуватися в сучасному суспільстві, свідомо зайняти відповідну соціальну і громадянську позицію, підвищити рівень духовної культури, культури спілкування і практичної діяльності, формувати соціально зрілу, працелюбну, творчу особистість [5].

Однією з найактуальніших проблем реалізації навчання економіки на профільному рівні в ліцеї є навчально-методичне забезпечення, зокрема розроблення освітніх програм до курсів за вибором і відповідно до них створення навчальних посібників. У Концепції економічної освіти в гімназії та ліцеї, розробленої науковцями відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України, зазначено, що зміст курсів за вибором має забезпечувати виконання певних функцій, однією з яких є стимулювання пізнавальної активності та самостійності учнів гімназії та ліцею, забезпечення розвитку їхнього вміння успішно користуватися адекватними стратегіями економічної поведінки в різноманітних умовах навколишнього середовища. Також, в змісті цього документу зазначено доцільність активного використання в навчальних посібниках видів самостійної діяльності, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів ліцею [10, с. 262]. Вирішення проблеми організації самостійної роботи учнів ліцею в практиці вимагає особливої уваги, оскільки дослідження П. І. Підкасистого та інших науковців окреслюють певні її причини, що відбуваються в повсякденній діяльності вчителя: труднощі при формуванні навичок і вмінь самостійної роботи, що потребує ретельної підготовки вчителя і учнів; відсутність у діяльності вчителя певної системи формування в учнів навичок і вмінь самостійної роботи; нераціональне співвідношення репродуктивних і творчих, зокрема дослідницьких видів діяльності тощо [11, с. 23]. Отже, постає питання про необхідність певного перегляду технології формування в учнів ліцею досвіду самостійної роботи в процесі вивчення економіки через зміст навчального посібника курсу за вибором відповідно до їхніх вікових особливостей, інтересів та інших освітніх потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні напрямки розвитку пізнавальної самостійності відображені в численних наукових працях: загальні характеристики пізнавальної самостійності й самостійної пізнавальної діяльності розглядалися Є. Голантом, М. Даніловим, Л. Жаровим, Г. Закіровим, Є. Кабановою-Меллер, М. Махмутовим, П. Підкасистим та іншими. Розробляли типологію самостійних робіт Б. Єсіпов, А. Линда, р. Мікельсон та інші. Пояснювали мотивацію розвитку пізнавальної самостійності учнів Д. Богоявленська, Л. Божович, М. Матюхіна, Н. Менчинська тощо. Проблема розвитку пізнавальної самостійності учнів у процесі вивчення географії розглядали вітчизняні й учені-методисти й педагогіки практики — В. Андреева, О. Варакута, П. Вірченко, Л. Вішнікіна, Т. Герасим'юк, Г. Думанська, Г. Ісаєва, С. Капіруліна, С. Кобернік, В. Корнеев, Л. Круглик, Т. Назаренко, А. Сиротенко, О. Топузов, Л. Тименко, А. Шуканова та інші.

Щодо формування понятійно-термінологічного апарату економіки, а також проблеми вдосконалення змісту економічних понять розглянуто в працях вітчизняних і зарубіжних економістів. Так, відомий американський бізнесмен, інвестор, письменник і автор бізнес гри Р. Кійосаки (R. T. Kiyosaki), займається формуванням фінансової грамотності серед населення, його книги неодноразово ставали бест-

селерами не тільки в США, але й в світі [6]. Відомий французький вчений, доктор наук, повний професор-дослідник Жіль Кампаньоло (Gilles Campagnolo) з Марсельського університету (Франція), досліджує проблеми економічної теорії в різних країнах світу [14]. Подібні питання вивчає й вітчизняний науковець, доктор економічних наук, професор В. І. Кириленко [7].

Здійснений аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблему формування економічної компетентності засобами шкільного курсу економіки досліджено недостатньо, а враховуючи, те, що цей предмет представлений тільки на профільному рівні навчання, то і на жаль ставлення до нього відповідне. Але, через посилення варіативності можна збільшити кількість курсів за вибором і таким чином сформувати в учнів ліцею компетентності, в тому числі й підприємницьку, що є в складі предметної економіки.

Мета статті — продемонструвати форми і методи організації пізнавально-самостійної роботи учнів ліцею за допомогою навчального посібника до курсу за вибором «Прикладна економіка».

Виклад основного матеріалу. Проводячи аналітично-інформаційний моніторинг та застосовуючи інформацію, що представлена на сайті Інституту освітньої аналітики [3] ми переконались в тому, що тільки незначна кількість учнів обирає даний предмет для вивчення, а відсутність ЗНО з цього предмету робить його неprestижним серед інших шкільних предметів. Тому, на нашу думку, варто посилити варіативний компонент, адже в умовах компетентнісного підходу акцентується увага на результаті навчання засобами предметів економічного спрямування, пов'язаного з формуванням підприємливості та фінансової грамотності.

Спостереження за організацією освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти дало змогу засвідчити, що головним недоліком у системі засвоювання знань з економіки є недостатнє вміння учнів ліцею самостійно здобувати знання.

Аналіз педагогічної літератури дає підстави виділити три підходи до категорії самостійної роботи. Але оскільки вони не завжди чітко розмежовуються, то про них можна говорити як про переважаючі тенденції. Перший підхід полягає в тому, що самостійну роботу розглядаємо як відповідну форму освітнього процесу. Критерієм для відгалуження її від несамостійної роботи є безпосередня участь учителя в навчанні. Мається на увазі, що даний вид роботи характеризується певною тривалістю в часі. Дослідники, що розглядають проблему з цих позицій, виділяють освітні ситуації, в яких учні зайняті протягом досить тривалого часу, але тривалість його чітко не визначена. Скажімо, в Українському педагогічному словнику за редакцією С. У. Гончаренка самостійну роботу учнів визначено як «різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності школярів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або дома за завданнями вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від учнів активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування

раніше засвоєних знань. Найбільш поширені види самостійної роботи: праця з підручником, навчальними посібниками, дидактичними матеріалами, персональним комп'ютером, розв'язування задач, виконання вправ, написання рефератів і творів, самостійні спостереження, лабораторні роботи, дослідницька діяльність, конструювання, моделювання, виконання трудових завдань. За дидактичною метою самостійну роботу учнів можна поділити на підготовчі, спрямовані на засвоєння нових знань, тренувальні, узагальнююче повторювальні й контрольні. Найбільш широко самостійна робота застосовується під час закріплення і вдосконалення знань, умінь та навичок. Для перевірки знань, умінь та навичок учнів використовуються різноманітні контрольні роботи. Мають самостійний характер усі види творчих робіт. Завдання для самостійних робіт можуть бути фронтальними та індивідуальними. У всіх випадках завдання, які вимагають самостійної роботи учнів, даються з урахуванням їхніх особливостей і пізнавальних можливостей. Система таких робіт передбачає обґрунтовану послідовність, ускладнення їхнього змісту й міри самостійності дій учнів. Педагогічна ефективність самостійної роботи значною мірою залежить від якості керівництва нею з боку вчителя. Він опрацьовує систему завдань і чітко визначає мету кожного, навчає учнів раціональним прийомом розумової праці, інструктує учнів перед виконанням завдання, спостерігає за ходом класної самостійної роботи учнів, своєчасно надає допомогу учням у подоланні труднощів і виправленні помилок, підводить підсумки, аналізує і оцінює результати кожної роботи» [1, с. 297].

Відомий український дослідник Г. Ламекіна вважає, що самостійна робота — «це форма навчальної діяльності учнів, у процесі якої вони планують роботу, здійснюють самоконтроль, коригують хід і результати її виконання. Ця робота може виконуватися як за завданням викладача, так і за власним задумом учнів і, як правило, без безпосередньої допомоги вчителя, але за його керівництвом» [8, с. 41].

Є й інші підходи, коли самостійну роботу розуміють як засіб досягнення конкретної мети. У проміжки часу певної тривалості, що характеризують самостійну роботу, можна успішно розв'язувати й виконувати навчальні задачі й завдання. Вчитель повинен організувати учнівську діяльність для досягнення поставленої мети. Звідси, на думку О. Тимченко, самостійною роботою є та, «під час виконання якої школярі, оволодіваючи знаннями, вчать під керівництвом учителя видобувати з різних джерел ці знання й застосовувати їх на практиці» [12, с. 66]. Таким чином, йдеться про самостійну роботу як засіб здобуття знань з різних джерел. Самостійну роботу часто трактують і як мету. Як приклад, можна назвати дослідження С. Е. Трубачевої, в якому самостійну роботу визначено як набуття вмінь і навичок самоосвіти [13, с. 40]. І, нарешті, самостійну роботу часто ідентифікують з самостійною діяльністю учня, тобто самостійною роботою стає не форма навчального процесу, а внутрішня психічна діяльність пізнавального характеру того, хто навчається.

Самостійна робота, як відомо, одна з важливих і широко обговорюваних проблем у сучасній дидактиці. Ми вважаємо, по-перше, що самостійна робота учня є наслід-

ком його точно організованої навчальної діяльності на уроці, що мотивує самостійне її розширення, поглиблення й продовження у вільний час. Відповідно, вчитель повинен організовувати навчальну (класну та позакласну) роботу школяра розробивши програму його самостійної діяльності з оволодіння знаннями, та керувати нею.

По-друге, самостійна робота школяра є більш ширшим поняттям, ніж домашня робота (виконання заданих учителем домашніх завдань.). Вона може включати й позаурочне, задане учителем школяру завдання. Але в цілому це паралельно існуюча зайнятість учня за виробленою ним самим програмою засвоєння матеріалу.

По-третє, самостійна робота повинна розглядатися як специфічна форма (вид) навчальної діяльності, що характеризується вище переліченими її особливостями. Це вища форма його навчальної діяльності, яка є формою самоосвіти.

Яке ж психологічне значення має постійна навчальна робота для самого учня? Вона передусім має бути усвідомлена як вільна за вибором, внутрішньо вмотивована діяльність. Ця робота пропонує учню виконання цілого ряду дій: усвідомлення мети своєї діяльності, сприйняття навчального завдання, надання їм особистісного смислу (в термінах теорії діяльності О. М. Леонтьєва) [9, с. 247], підпорядкування виконанню цього завдання інших інтересів і форм зайнятості школяра, самоорганізація в розподілі навчальних дій самоконтроль у процесі виконання та ін.

Самостійна робота над собою для кожної людини, яка претендує на гідний рівень освіченості, має бути засадою освітньої діяльності. І лише постійне самостійне навчання дасть можливість якомога ближче підійти до верхівки знань певної галузі, сформує потужний інтелект особистості. Навчання — це перш за все самоосвіта. Учень, який хоче якомога краще оволодіти професією, має добре розуміти: на уроці вчитель подає основи знань, навчає, як учити, виділяє ті ключові істини дисципліни, які пробуджують в учнів тягіння до поліпшення й удосконалення усіх знань. Навчання — безперервний процес. Він не закінчується на уроці, а має спільні методи і прийоми, і цей процес не завершується лише організаційними формами. В основі самостійної навчальної діяльності учня є ґрунтовні мотиваційні сили, які змушують особистість безперервно добиватися вдосконалення знань. Постановка чи формування мотивів навчальної діяльності носить особистісний підхід. Адже кожна людина сама чітко визначає і усвідомлює для чого їй потрібний певний рівень знань.

Якщо освітня діяльність замотивована особистим інтересом, то така діяльність буде результативною. В іншому випадку все зведеться лише до даремної трати часу.

Пізнавально-самостійна навчальна діяльність учня буде лише тоді результативною, коли вона ґрунтуватиметься на внутрішній потребі. Звичайно, спочатку доводиться себе примушувати працювати самостійно — і на уроці, і після нього. В учня, у якого є чітко визначені цілі самоспонування, виробляються певні навички, і врешті-решт, навчальна діяльність стає внутрішньою потребою, без якої особистість не відчуватиме душевного комфорту.

Пізнавально-самостійна навчальна діяльність учнів ліцею може здійснюватися через: заучування певної інформації; опрацювання літературних джерел (конспектування, рефератування); підготовку тез (для доповіді, виступу) за літературними джерелами та іншими шляхами надходження інформації (робота із статистичною інформацією, перегляд девайсів, демонстрування шляхів розв'язування економічних задач тощо); дослідницьку і пошукову діяльність; участь в іграх (навчальних, розвиваючих та ін.); тестування і самотестування; алгоритмування.

Але кожна людина, крім загальноприйнятих методів, виробляє власні, притаманні лише їй. Тому пізнавально-самостійну навчальну діяльність доцільно розглядати як особисту творчу працю, що має приносити результати від певних розумових і психічних дій.

Узагальнені результати анкетування учнів ліцею, проведеного нами в Закарпатській, Житомирській, Київській областях та Києві з метою визначення їхнього ставлення до пізнавально-самостійної роботи на уроках економіки, засвідчили, що самостійна робота ще не стала тією оптимальною формою організації навчання, яка відповідала б компетентнісному підходу, хоча й займає важливе місце в освітньому процесі ліцею.

Щодо класифікації видів пізнавально-самостійної діяльності серед учнів ліцею, то наразі немає єдиної думки дослідників з цього питання, оскільки поняття самостійної роботи є досить об'ємним і визначається багатьма ознаками, які породжують різноманітність підходів до основи класифікації. Як правило, видами самостійної роботи вважають фронтальну (колективну), групову, парну та індивідуальну діяльність. Кожний із названих видів покликаний робити і поглиблювати організаційні, інформаційні, пізнавальні та комунікативні вміння учнів, застосовуючи їх забезпечуватиме учням ліцею просування в оволодінні економічними компетентностями в єдності з формуванням технології їхньої пізнавально-самостійної діяльності. Залежно від місця виконання самостійну роботу можна диференціювати на таку, що виконується: у класі; у комп'ютерному класі; у приміщенні, де є можливість переглянути відеофільм з економічною тематикою; у приміщенні, де є необхідна довідкова література і дидактичні посібники (наприклад, у шкільній бібліотеці); у дома; на промисловому підприємстві, на навчальній екскурсії до банку тощо.

Враховуючи посилення ролі варіативного складника профільного навчання в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, який передбачає різноманітні варіанти щодо вивчення навчальних предметів за профільним рівнем, а також з метою розроблення цілісного навчально-методичного забезпечення варіативного складника профільного навчання економіки в ліцеї, нами створений навчальний посібник для курсу за вибором «Прикладна економіка». Освітня програма за якою створений зазначений посібник схвалена предметною комісією з економіки Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України, лист № 22.1/12-Г-426 від 26.06.2018 р. [4].

Навчальний курс за вибором «Прикладна економіка» пропонується для вивчення в ліцеї і на розсуд вчителя може вивчатися протягом одного семестру, одного року або двох років. Загальна кількість складає 35 годин. Виховну і розвивальну спрямованість даного курсу вчитель реалізує через методiku його викладання. Саме тому доцільно створити на уроці атмосферу, що сприяє усвідомленню вивченого, формуванню позитивного мислення при навчанні через виховання законослужняності, патріотизму і активної життєвої позиції через розвиток інтересу до соціально-економічного життя суспільства.

Даний курс розширить світогляд учнів, збагатить їх активний словник з економічної термінології. Метою курсу виступає надання можливості учням ліцею ознайомитись із фундаментальною концепцією економіки, узнати систему вільного підприємництва та сформувані економічні та підприємницькі компетентності. Завданнями курсу слугують: сформувати економічну, правову та етичну культуру учнів в сучасних економічних відносинах; охарактеризувати роль ринку та економічних стимулів в економічних системах різних країн; допомогти учням вільно визначитися в сучасних економічних відносинах; сформувати в учнів уявлення про головні риси системи вільного підприємництва, приділяючи особливу увагу приватній власності, системі вільного ціноутворення та конкуренції; розглянути чинники, що впливають на прийняття рішень у бізнесі; пояснювати учням важливість дотримання певних моральних принципів власниками, керівниками, виробниками та споживачами; надавати учням практичні поради щодо їх особистого споживання, заощадження, інвестування, страхування тощо; допомогти учням у виборі майбутньої професії.

Зміст програми визначено з урахуванням потреб суспільства та сучасних досягнень економічної науки. У програмі закладено принцип наступності при формуванні підприємницької компетентності.

Однією з головних особливостей програми є подача економічної теорії в контексті, наближеному до реалій сьогодення. Учні не тільки вивчають теорію, але й починають усвідомлювати свою роль громадянина, виробника та споживача. Результатом успішного засвоєння курсу має стати набуття учнями економічної та підприємницької компетентності, а також навичок, які вони застосовуватимуть у подальшому не тільки в професійному, а й в побутовому житті.

Згідно вимог сучасності в програмі представлені наскрізні змістові лінії. Метою вивчення наскрізної змістової лінії «Екологічна безпека та сталий (збалансований) розвиток» є формування в учнів соціальної активності, відповідальності і екологічної свідомості, уміння розумно і раціонально користуватися природними ресурсами та економічними благами у рамках сталого (збалансованого) розвитку. Метою вивчення наскрізної змістової лінії «Громадянська відповідальність» є формування ефективної та конструктивної участі члена громади і суспільства, що розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, поважає закони та дотримується

прав людини, проявляє активну громадянську позицію, а також опирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави. Метою вивчення наскрізної змістової лінії «Здоров'я і безпека» полягає у усвідомленні ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, формування у дітей бажання і мотивації дотримуватися здорового способу життя. Метою вивчення наскрізної змістової лінії «Підприємливість та фінансова грамотність» є забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів еко поведінки: вміння раціонально вести себе як споживач, приймати доцільні рішення, уміння генерувати нові ідеї та ініціативи з метою підвищення власного соціального статусу і добробуту та розвитку суспільства і держави.

Пропонований посібник допоможе учням ліцею опанувати базовими знаннями з економіки і поширить їхню економічну свідомість, що призведе до економічної компетентності. Зміст посібника побудований таким чином, щоб розвивати в учнів ліцею не тільки теоретичні, а ще й практичні знання через певні економічні вправи та пізнавально-самостійну діяльність, тобто через дослідницьку роботу. Кожна тема посібника структурована, в ній виокремлені певні частини. На початку кожної теми дається інформація про те, де і як можна застосувати запропоновані теоретичні знання, далі дається невелика теоретична інформація, що містить певні схеми, графіки, малюнки, для унаочнення теоретичного матеріалу. Наприкінці теми розміщені підсумки, прочитавши які, учні ліцею усвідомлюють наскільки повно ними засвоєно матеріал, та дається роз'яснення, де і як можна скористатися одержаними знаннями на практиці. Крім цього зміст посібника містить перелік практичних та самостійних робіт, що мають дослідницький характер, на кшталт «Розробка бізнес-план проекту зі створення конкретного продукту або послуги» тощо.

Висновки. Використовуючи багатоаспектну педагогічну систему в освітньому процесі з економіки, орієнтуючись на компетентнісний підхід при викладанні, вчитель, застосовуючи зміст навчального посібника з курсу за вибором «Прикладна економіка» та змінюючи форми і методи навчання через пізнавально-самостійну діяльність, формує в учнів ліцею економічну компетентність, що містить і підприємницьку, і фінансову, які входять до переліку ключових компетентностей Нової української школи.

Важливим є вибір і методики викладання, обґрунтування методів і форм організації освітнього процесу, в результаті яких формується система знань, вмінь, навичок, а також сучасний світогляд. Найбільш ефективними є ті форми навчальної діяльності, ті освітні технології, які зберігають і розвивають пізнавальний інтерес і самостійність, забезпечують ефективність навчального процесу, індивідуальну траєкторію учня.

Одним із завдань учителя є формування способів практичної діяльності учнів, проте це не означає послаблення позицій традиційної методики навчання, спрямованої, перш за все, на формування системи знань.

Використані джерела

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. — К.: Либідь, 1997. — С. 297
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>
3. Інститут освітньої аналітики. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://iea.gov.ua/>
4. Інститут модернізації змісту освіти. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gryf.imzo.gov.ua/category/serednya-schoola/ekonomika1/>
5. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/tag/novaukrainska-shkola>
6. Кийосаки Роберт Квадрант денежного потока (перевод О. Белашеев). — Минск: Издательство Попурри. — 2018. — 368 с.
7. Кириленко В. І. Еволюція методології економічних досліджень: від політекономії до економічної теорії. Вчені записки. Університет економіки та права «КРОК». — Вип. 23–2010. — 193 с.
8. Ламекіна Г. Самостійна робота учнів у процесі вивчення географії. Рідна школа. — 2003. — № 1. — С. 40–42
9. Леонтьев А. Н. Философия психологии. — М.: МГУ, 1994. — 247 с.
10. Назаренко Т. Г. Формування в учнів ліцею економічної компетентності. Проблеми сучасного підручника: Збірник наукових праць / ред. кол.: О. М. Топузов (голова) та ін. — Київ, 2018. — С. 261–271.
11. Пидкасистый П. Й. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении. — М., 1980. — С. 23.
12. Тимченко О. Самостійна робота як дидактична категорія // Педагогіка і психологія. — 2001. — № 3–4. — С. 64–68
13. Трубачова С. Роль методів самостійного набуття знань в організації пізнавальної діяльності учнів // Рідна школа. — 2001. — № 1. — С. 39–42.
14. Gilles Campagnolo Criticisms of Classical Political Economy: Manger, Austrian Economics and the German Historical School. Publisher: Routledge; 1 edition (February 1, 2010). — 440 s.

References

1. Goncharenko S. Ukrayins`ky`j pedagogichny`j slovny`k / Semen Goncharenko. — K.: Ly`bid`, 1997. — S. 297
2. Derzhavny`j standart bazovoyi i povnoyi zagal`noyi seredn`oyi osvity`, zatverdzheny`j postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 23 ly`stopada 2011 r. № 1392 «Pro zatverdzhennya Derzhavnogo standartu bazovoyi i povnoyi zagal`noyi seredn`oyi osvity`». [Elektronny`j resurs]. — Rezhym`m dostupu: <http://www.mon.gov.ua/>
3. Insty`tut osvity`noyi anality`ky`. [Elektronny`j resurs]. — Rezhym`m dostupu: <https://iea.gov.ua/>
4. Insty`tut modernizaciyi zmistu osvity`. [Elektronny`j resurs]. — Rezhym`m dostupu: <https://gryf.imzo.gov.ua/category/serednya-schoola/ekonomika1/>
5. Konceptsiya Novoyi ukrayins`koyi shkoly` [Elektronny`j resurs]. — Rezhym`m dostupu: <https://mon.gov.ua/tag/novaukrainska-shkola>

6. Ky`josaky` Robert Kvadrant denezhnogo potoka (perevod O. Belosheev). — My`nsk: Y`zdatel`stvo Popurry`. — 2018. — 368 s.
7. Ky`ry`lenko V. I. Evolyuciya metodologiyi ekonomichny`x doslidzhen`: vid politekonomiyi do ekonomichnoyi teorii. Vcheni zapysky`. Unversy`tet ekonomiky` ta prava «KROK». — Vy`p. 23–2010. — 193 s.
8. Lamekina G. Samostijna robota uchniv u procesi vy`vchennya geografiyi. Ridna shkola. — 2003. — № 1. — С. 40–42
9. Leont`ev A. N. Fy`losofiya psy`xologiy`. — M.: MGU, 1994. — 247 s.
10. Nazarenko T. G. Formuvannya v uchniv liceyu ekonomichnoyi kompetentnosti. Problemy` suchasного pidruchny`ka: Zbirny`k naukovy`x pracz` / red. kol.: O. M. Topuzov (golova) ta in. — Ky`yiv, 2018. — S. 261–271.
11. Py`dkasy`styj P. J. Samostoyatel`naya poznavatel`naya deyatel`nost` shkol`ny`kov v obucheny`y`. — M., 1980. — S.23.
12. Ty`mchenko O. Samostijna robota yak dy`dakty`chna kategoriya // Pedagogika i psy`xologiya. — 2001. — № 3–4. — S. 64–68
13. Trubachova S. Rol` metodiv samostijnogo nabuttya znan`v organizaciyi piznaval`noyi diyal`nosti uchniv // Ridna shkola. — 2001. — № 1. — S. 39–42.
14. Gilles Campagnolo Criticisms of Classical Political Economy: Manger, Austrian Economics and the German Historical School. Publisher: Routledge; 1 edition (February 1, 2010). — 440 s.

Татьяна Назаренко,

доктор педагогических наук, старший научный сотрудник,
заведующая отделом обучения географии и экономики
Института педагогики НАПН Украины, г. Киев, Украина

ОРГАНИЗАЦИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНО-САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТАРШЕКЛАССНИКОВ С ПОМОЩЬЮ УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ «ПРИКЛАДНАЯ ЭКОНОМИКА»

В статье рассматриваются вопросы организации познавательно-самостоятельной работы старшекласников с помощью учебного пособия для курса по выбору «Прикладная экономика», где сформулированы педагогическая ценность, функциональная значимость и реализуемость сквозных содержательных линий в соответствии социальных потребностей современного общества относительно экономических знаний. К определяющим формам организации самостоятельной работы во время обучения курса по выбору относятся: коллективная, групповая, парная, индивидуальная работы. Приоритетными методами, которые стимулируют самостоятельную познавательную активность старшекласников, выбраны проблемно-поисковые и исследовательские. Автором статьи описаны виды и формы самостоятельной работы, приведены примеры такой работы в содержании учебного пособия для курса по выбору «Прикладная экономика».

Ключевые слова: старшекласники; познавательно-самостоятельная работа; курсы по выбору; экономика, как учебный предмет; учебное пособие; профильный уровень обучения.

Tetiana Nazarenko,

**Doctor of Pedagogy, Ph.D. in Philosophy at the Bologna System (Ph.D.),
Senior Researcher, Chief of the Geographical and Economic Education
Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine**

ORGANIZATION OF THE COGNITIVE AND INDEPENDENT WORK OF HIGH SCHOOL STUDENTS THROUGH TEXTBOOK “APPLIED ECONOMICS”

The article deals with the issues of organization of cognitive and independent work of students of the high school students through the content of the textbook “Applied Economics”, where pedagogical value, functional significance, implementation of cross-cutting content lines and conformity to the social needs of modern society in connection with economic knowledge are formulated. By the decisive forms of organization of independent work in the course of mastering the content of the course by choice include collective, group, pair, individual work.

The article raises questions about the use of the multidimensional pedagogical system in the educational process in economics, which is based on a competence-based approach to learning. The teacher, using the textbook for the optional course “Applied Economics” differentiates the forms and methods of teaching through cognitive-pedagogical activity. Independent activity forms high school students’ economic competence, which contains both business and financial competencies that are included in the list of key competencies of the New Ukrainian School.

The proposed textbook will help high school students to master the basic knowledge of economics and expand their economic consciousness, which will lead to economic competence. The content of the textbook is structured in such way as to develop not only theoretical, but also practical knowledge through certain economic exercises and cognitive and independent activity in high school students.

Priority methods that stimulate independent cognitive activity of high school students are selected for problem research and exploratory research. The types and forms of independent work of high school students are described, examples of such work are given in the course textbook content of the course “Applied Economics”.

It is important to choose and teach teaching methods, to justify the methods and forms of organization of the educational process, as a result of which a system of knowledge, skills, and also a modern worldview is formed. The most effective are those forms of educational activity, those educational technologies that maintain and develop cognitive interest and independence, provide the effectiveness of the educational process, the individual trajectory of the student.

One of the tasks of the teacher is the formation of methods of practical activity of students, but this does not mean weakening the position of traditional teaching methods, aimed primarily at the formation of a system of knowledge.

Keywords: high school students; cognitive-independent work; elective courses; economics, as a school subject; textbook; profile level of education.